

บทความวิจัย (Research Article)**การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม : แนวทางการพัฒนา****Moral and Ethical Development : Development approach**ประไพรัตน์ ลำไจ¹Prapairot Lumjai¹**บทคัดย่อ**

คุณธรรม จริยธรรมเป็นสิ่งดีงามที่สังคมยอมรับ ซึ่งเกิดจากส่วนรวมและการศึกษา การปฏิบัติฝึกรบม การกระทำจนเกิดเป็นลักษณะนิสัยเป็นสิ่งที่ดีมีคุณประโยชน์ต่อตนเองและต่อผู้อื่น หลักการและทฤษฎีการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมมีกลุ่มแนวคิดที่สำคัญ 6 กลุ่ม คือ 1) กลุ่มแนวคิดทฤษฎีพัฒนาการทางความคิด เชื่อว่าพัฒนาการทางจริยธรรมของบุคคลจะเป็นไปตามขั้น และขึ้นอยู่กับพัฒนาการทางสติปัญญาของบุคคลนั้น 2) กลุ่มแนวคิดจิตพิสัย เป็นกลุ่มที่มุ่งอธิบายพัฒนาการทางจริยธรรมของบุคคลโดยมองว่า มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับระดับคุณภาพของการเรียนรู้ด้านจิตใจ 3) กลุ่มแนวคิดพฤติกรรมนิยมให้ความสำคัญกับการให้การเสริมแรง 4) กลุ่มแนวคิดจิตพฤติกรรมศาสตร์ ซึ่งมุ่งเน้นการพัฒนาพฤติกรรม จริยธรรมของบุคคลโดยอาศัยข้อมูลจากงานวิจัยเป็นเครื่องมือในการตัดสินใจ จะให้ความสำคัญกับวิธีการกำหนดพฤติกรรมที่จะพัฒนารวมถึงขั้นตอน และวิธีการพัฒนาจริยธรรมของบุคคลให้สอดคล้องกับงานวิจัยที่พบ 5) กลุ่มแนวคิดทางสังคมวิทยาก็ให้ความสำคัญกับการพัฒนาจริยธรรมของบุคคลโดยใช้กระบวนการขัดเกลาทางสังคมผ่านตัวแทนทางสังคมที่สำคัญ ได้แก่ พ่อแม่ ครู เพื่อน พระ และสื่อมวลชน เป็นต้น 6) กลุ่มแนวคิดทางศาสนาเชื่อว่าหลักธรรมคำสอนต่างๆ ทางศาสนาสามารถนำมาปฏิบัติเพื่อช่วยให้เกิดการพัฒนาให้บุคคลมีจิตสำนึกและเจตคติที่ถูกต้องงดงาม สามารถดำเนินชีวิตร่วมกับผู้อื่นได้ อย่างไรก็ตามแม้แต่ละแนวคิดจะมีความเชื่อพื้นฐานรวมถึงวิธีการพัฒนาที่แตกต่างกัน แต่ถ้าพิจารณาถึงกระบวนการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของบุคคลแล้วก็จะพบว่ามีลักษณะที่สอดคล้องกัน ส่วนแนวทางการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมนั้นเป็นการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมในกลุ่มเด็กและเยาวชนโดยยึดคุณธรรมนำความรู้สร้างความตระหนักสำนึกในคุณค่าของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ความสมานฉันท์ สันติวิธี วิถีประชาธิปไตยพัฒนาคนโดยใช้คุณธรรมเป็นพื้นฐานของกระบวนการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงความร่วมมือของ สถาบันครอบครัว ชุมชน สถาบันศาสนา และสถาบันการศึกษาเพื่อพัฒนาเยาวชนให้เป็นคนดี มีความรู้และอยู่ดีมีสุขส่วนรูปแบบการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมที่ได้ศึกษามา พบว่าแบ่งออกเป็น 4 รูปแบบ ได้แก่ 1) รูปแบบการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมโดยครอบครัว 2) รูปแบบการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม โดยสถาบันศาสนา 3) รูปแบบการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมโดยสถานศึกษาและ 4) รูปแบบการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมโดยชุมชน

คำสำคัญ: คุณธรรม จริยธรรม, การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม¹ สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยพะเยา จังหวัดพะเยา 56000¹ Education Administration , University of Phayao, Phayao Province 56000

*Corresponding author e-mail : mafai9999@gmail.com

Abstract

Moral and ethical are social acceptable goodness. They are caused by communal and education by training, practice, and the action are good trait beneficial to themselves and the others. The theory and principles are article addresses six approaches to ethical development, namely: intellectual development theory, affective domain group theory, behaviorism, psycho-behavioral science, sociology and religious instruction. Furthermore, ethical development methods which rely on a basic concept in a given theory are also considered. Intellectual development theory is defined as ones' moral development proceeds in step with and depends on one's cognitive progress. Affective domain group theory explains individual moral development as related to the level of mental learning quality. Behaviorism focuses on giving reinforces and therefore utilizes reinforcement in order to modify a person's ethics. Psycho-behaviorism emphasizes one's moral development by relating it to data obtained from diverse researches, that the process and techniques of improving citizens' ethics are very important. Sociology focuses the on the socialization process, which includes the method of bringing up and educating youth through copious agents such as parents, teachers, friends, monks and media. For religious instructors they aim to intensify individual ethics in accordance with Dharma principle, claiming this can help people to live happily in society. Although, each model contains different basic beliefs of development, there is a coincidence of modeling of the ethical development process. (The guidelines develop for moral and ethical. In children and adolescents based on the knowledge, awareness, moral consciousness of the value of philosophy.) Reconciliation nonviolent way of democratic development of the moral basis of the learning process that links your cooperation. Institutions, religious institutions, families, communities and institutions to develop youth to be good. Knowledgeable and well-being by virtues. The studied forms for moral and ethical are divided into four types: 1) model for moral and ethical by family, 2) model for moral and ethical by religious institutions, 3) model for moral and ethical by schools and 4) model for moral and ethical by community.

Keywords: Moral and Ethical, Moral and Ethical Development

บทนำ

จากสถานการณ์บ้านเมืองปัจจุบันมุ่งพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจอย่างมาก แม้จะก่อให้เกิดการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจและความเจริญทางด้านวัตถุอย่างเห็นได้ชัด แต่ความเจริญและการพัฒนานั้นก็มิได้เป็นไปอย่างยั่งยืน โดยขาดความสมดุลกับการพัฒนาทางด้านจิตใจ คุณธรรม จริยธรรม และค่านิยม ยิ่งก่อให้เกิดปัญหาสังคมนานาชนิด เป็นที่มาของปัญหาสังคมที่ดูเหมือนจะทวีความรุนแรงขึ้นเรื่อยๆ ซึ่งล้วนแต่ชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นในการที่จะต้องช่วยกันส่งเสริมและพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยมที่เหมาะสมให้แก่เด็ก เยาวชนและพลเมืองของประเทศ [1] ดังนั้นในการพัฒนาประเทศแนวใหม่ตามแผนพัฒนา

เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555-2559) [2] ที่มุ่งพัฒนาสังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขด้วยความเสมอภาค เป็นธรรม และมีภูมิคุ้มกันต่อการเปลี่ยนแปลงพัฒนาคนไทยให้มีคุณธรรม เรียนรู้ตลอดชีวิต มีทักษะและการดำรงชีวิตอย่างเหมาะสมในแต่ละช่วงวัย รวมทั้งสร้างสมดุลการพัฒนาในทุกมิติ เสริมสร้างศีลธรรมและสำนึกในคุณธรรม จริยธรรม ในการปฏิบัติหน้าที่และดำเนินชีวิตด้วยความเพียร จะเป็นภูมิคุ้มกันให้ดีพร้อมเผชิญการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น แผนการศึกษาแห่งชาติ (พ.ศ. 2545-2559) [3] ได้กำหนดวิสัยทัศน์เพื่อมุ่งพัฒนาให้คนไทยเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เป็นคนดี คนเก่ง มีความสุขพึ่งพาตนเองได้ มีจิตสำนึกในความเป็นชาติไทย มีหลักศาสนาและ

วัฒนธรรมเป็นวิถีชีวิต มีส่วนร่วมในการเสริมสร้างประชาคมไทยและประชาคมโลกที่มีความสุข สร้างสังคมแห่งปัญญา สังคมเอื้ออาทร และสังคมคุณภาพ [4] จึงหันมาให้ความสำคัญกับการพัฒนาคนพร้อมไปกับการพัฒนาเศรษฐกิจ โดยเน้นให้คนเป็นแกนกลางของการพัฒนาและมุ่งพัฒนาคนให้เป็นบุคคลที่สมบูรณ์พร้อมทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา คุณธรรม จริยธรรม เฉพาะอย่างยิ่งในด้านคุณธรรม จริยธรรม ซึ่งถือว่าเป็นสิ่งที่มีความสำคัญในการกำหนดความสุขสงบของสังคมอย่างมาก

ความหมายของคุณธรรม จริยธรรม

ความหมายของคุณธรรม จริยธรรมมีนักปราชญ์ นักการศึกษา นักจิตวิทยา และผู้ที่เกี่ยวข้องกับอีกหลายคนได้ให้ความหมายไว้ดังต่อไปนี้

คำว่า "คุณธรรม" ได้มีผู้ให้ความหมายไว้ดังนี้

กระทรวงวัฒนธรรม [5] ให้ความหมายว่า คุณธรรม หมายถึง การปฏิบัติตนและประพฤติตนตามศีลธรรมอันดี และยึดหลัก จริยธรรมความถูกต้องและดีงาม ส่วนจริยธรรม หมายถึง กฎเกณฑ์ ความประพฤติที่ดีของมนุษย์ซึ่งเกิดขึ้นตามธรรมชาติของมนุษย์เอง ได้แก่ ความเป็นผู้มีปัญญา และรู้จักไตร่ตรองแยกแยะความดีความชั่ว ถูก-ผิด ควร-ไม่ควร เป็นการควบคุมตนเองและเป็นการควบคุมกันเองในกลุ่มหรือเป็นศีลธรรมเฉพาะกลุ่ม

กระทรวงศึกษาธิการ [6] ให้คุณธรรมเป็นพื้นฐานของกระบวนการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงความร่วมมือของสถาบันครอบครัว ชุมชน สถาบันศาสนา และสถาบันการศึกษาเพื่อพัฒนาเยาวชนให้เป็นคนดี มีความรู้ และอยู่ดีมีสุขโดย 8 คุณธรรมพื้นฐานประกอบด้วย ขยัน ประหยัด ซื่อสัตย์มีวินัย สุภาพ สะอาด สามัคคี และมีน้ำใจ

กรมการศาสนา [7] คุณธรรม หมายถึง สิ่งที่มีคุณค่า มีประโยชน์ เป็นความดี เป็นมโนธรรม เป็นเครื่องประดับประดาใจให้เกลียดความชั่ว กลัวบาป ใฝ่ความดี เป็นเครื่องกระตุ้นผลักดันให้เกิดความรู้สึกรับผิดชอบ เกิดจิตสำนึกที่ดีมีความสงบเย็นภายในและ เป็นสิ่งที่ต้องปลูกฝังโดยเฉพาะ เพื่อให้เกิดขึ้นและให้เหมาะสมกับความต้องการในสังคมไทย

สรุปได้ว่า คุณธรรม หมายถึง สิ่งที่สังคมยอมรับว่าเป็นสิ่งที่ดีงาม ซึ่งเกิดจากส่วนรวมและการศึกษา การปฏิบัติดีถือกรรม การกระทำจนเคยชินเกิดเป็นลักษณะนิสัยเป็นสิ่งที่ดีมีคุณประโยชน์ต่อตนเอง และต่อผู้อื่น

คำว่า จริยธรรม มีรากศัพท์มาจากภาษาละตินว่า "Moralis" ในภาษาไทยเรียกว่า ศีลธรรม ซึ่งมีความหมายเกี่ยวข้องกับคำว่า "จริยธรรม" ซึ่งบางครั้งใช้แทนกันได้ ทั้งนี้เนื่องมาจากความหมายต้นกำเนิดของคำว่า จริยธรรม (ethics) และศีลธรรม (moral) นั้นมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดคำว่า จริยธรรมมาจากภาษาละติน ส่วนคำว่า ศีลธรรม มาจากภาษากรีก ซึ่งทั้ง 2 คำมีความหมายว่า "ธรรมเนียมปฏิบัติหรือวิถีชีวิต" (the custom or the way of life) ซึ่งปัจจุบันคำว่า จริยธรรม (ethics) หมายถึง การประพฤติตนหรือการลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง ส่วนคำว่าศีลธรรม (moral) หมายถึงการศึกษาความประพฤติที่เป็นเรื่องจริยธรรม [8]

ดวงเดือน พันธุมนาวิน [9] ได้ให้ความหมายของคำว่า จริยธรรม หมายถึง ลักษณะทางสังคมหลายลักษณะของมนุษย์และมีขอบเขตรวมถึงพฤติกรรมทางสังคมประเภทต่าง ๆ พระราชวรุ่มณี [10] ได้อธิบายความหมายของจริยธรรม หมายถึง การดำเนินชีวิตความเป็นอยู่ การยังชีวิตให้เป็นไป การครองชีพ การใช้ชีวิต การเคลื่อนไหวของชีวิตทุกแง่ทุกด้านทุกระดับ ทั้งทางกาย วาจา ใจ ทั้งด้านส่วนตัว สังคม อารมณ์ จิตใจปัญญาหรือแนวทางการดำเนินชีวิตของบุคคลในสังคม บุญมี แทนแก้ว [11] กล่าวว่า จริยธรรมคือ หลักแห่งความพหุที่ดีงามและถูกต้อง สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ [12] กล่าวว่า จริยธรรม หมายถึง ความถูกต้องที่ดีงาม สังคมทุกสังคมจะกำหนดกฎเกณฑ์ กติกา บรรทัดฐานของตนเองว่าอะไร คือสิ่งที่ดีงามอะไรคือ ความถูกต้องสิ่งที่เป็นความดี ความถูกต้องในความคิดของแต่ละบุคคลจึงขึ้นอยู่กับพื้นฐานการอบรมขัดเกลาของบุคคลในสังคมนั้น ๆ

ประภาศรี สีหอำไพ [13] ได้ให้ความหมายของจริยธรรม หมายถึง หลักความประพฤติที่อบรมกริยาและปลูกฝังลักษณะนิสัยให้อยู่ในครรลองของคุณธรรมหรือศีลธรรม ที่ชี้ให้เห็นความเจริญงอกงาม

ในการดำรงชีวิตอย่างมีแบบแผนตามวัฒนธรรมของบุคคลที่มีลักษณะทางจิตใจที่ดิ่งงาม อยู่ในสภาพแวดล้อมที่โน้มนำให้บุคคลมุ่งกระทำความดี ละเว้นความชั่ว มีแนวทางความประพฤติอยู่ในเรื่องของความดี ความถูกต้อง ปฏิบัติตนเพื่ออยู่ในสังคมได้อย่างสงบเรียบร้อยเป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น มีคุณธรรมและมโนธรรมที่จะสร้างความสัมพันธ์อันดีโดยมีสำนึกที่จะใช้สิทธิและหน้าที่ของตนตามค่านิยมที่พึงประสงค์ ขณะที่ Rest [14] กล่าวถึง จริยธรรม ว่าเป็นมโนภาพที่เกี่ยวกับหลักความยุติธรรมในการมีปฏิสัมพันธ์กันในสังคมไทย โดยไม่เกี่ยวข้องกับคุณค่าหรือความรู้สึกส่วนตัวของแต่ละบุคคล Brown [15] ให้ความหมายคำว่าจริยธรรม คือ ระเบียบกฎเกณฑ์ต่างๆ ที่บุคคลใช้ในการแยกแยะการกระทำที่ถูกต้องออกจากการกระทำผิด

พระธรรมปิฎก [16] ได้ให้ความหมายของจริยธรรมไว้ว่าจริยธรรม คือการนำความรู้ในความจริงหรือกฎของธรรมชาติมาใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตที่ดิ่งงามที่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและสังคม

สมบุญ ชิตพงศ์ [17] ได้ให้ความหมายของจริยธรรม คือ สิ่งที่ปฏิบัติแล้วเกิดความดี ความงาม ความสวย เป็นสิ่งที่เกี่ยวเนื่องและซ้อนทับกับคุณธรรม ซึ่งหมายถึงสิ่งที่ปฏิบัติแล้วเกิดประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่น จริยธรรมจะเน้นในสิ่งที่เหนือกว่าคุณประโยชน์ การกำหนด จริยธรรมนั้น จะต้องดูที่เจตนาของผู้กระทำ ผู้กระทำรู้คนเดียว การให้คนมีจริยธรรมคือการทำให้คนมีศีลธรรม (Moral) ซึ่งหัวใจของศีลธรรมของทุกศาสนาคือ การทำดี ละเว้นชั่ว การสอนให้บุคคลเกิดจริยธรรมก็คือ สอนให้รู้จักทำความดี ละเว้นความชั่วตามฐานะ หรือบทบาทที่บุคคลนั้นเป็น เช่น เป็นลูก นักเรียน สมาชิกในสังคม ในโรงเรียน

วิลาสลักษณ์ ชวัลลี [18] ให้ความหมายคุณธรรม จริยธรรมว่าเป็นสิ่งที่สังคมเห็นว่าเป็นสิ่งที่ดี และการตัดสินใจเลือกกระทำหรือ แก้ปัญหาที่แสดงถึงการมีคุณธรรมและจริยธรรมที่สูงกว่าเพื่อใช้เป็นแนวทางในการประพฤติให้อยู่ร่วมกันได้อย่างร่มเย็น

บราวน์ [19] ให้ความหมายของจริยธรรมว่าเป็น กฎระเบียบต่างๆ ที่บุคคลใช้ในการแยกแยะการกระทำที่ถูกต้องออกจากการกระทำที่ผิด

โคลเบอร์ก [25] กล่าวว่า จริยธรรมมีพื้นฐานของความยุติธรรม ถือเอาการกระจายสิทธิหน้าที่อย่างเท่าเทียมกันโดยมิได้ หมายถึง กฎเกณฑ์ที่บังคับทั่วไป แต่เป็นกฎเกณฑ์ที่มีความเป็นสากลที่คนส่วนใหญ่ได้รับไว้ในทุกสถานการณ์ไม่มีการขัดแย้งเป็นอุดมคติ ดังนั้นพันธะทางจริยธรรมจึงเป็น การเคารพต่อสิทธิข้อเรียกร้องของบุคคลอย่างถูกต้องเสมอภาคกัน

จากความหมาย จริยธรรม ข้างต้นสรุปได้ว่า จริยธรรม หมายถึง แนวทางความประพฤติของบุคคลในสังคมหนึ่งๆ ว่าพฤติกรรมใดเป็น พฤติกรรมที่ควรปฏิบัติ พฤติกรรมใดเป็นพฤติกรรมที่ควรงดเว้น โดยพิจารณาตามกฎระเบียบ ขอบเขต ความเชื่อของแต่ละสังคมเพื่อให้บุคคลในสังคมสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข

สรุปได้ว่า คุณธรรม จริยธรรม หมายถึง การประพฤติปฏิบัติ การกระทำของบุคคลที่ดิ้นสูงสุดที่ปลูกฝังอยู่ในอุปนิสัยอันดีงามของคน ตลอดจนความรู้สึกนึกคิดอันถูกต้องของบุคคลที่ควรในสิ่งนั้นๆ เพื่อให้เกิดความเจริญรุ่งเรืองแก่ตนเองและบุคคลอื่น โดยทั่วไปในสังคมซึ่งอยู่ในจิตสำนึก อยู่ในความรับผิดชอบชั่ว หรือดีของบุคคลนั้นๆ อันเป็นเครื่องเหนี่ยวรั้งและควบคุมความประพฤติของบุคคลที่แสดงออกเพื่อสนองในสิ่งที่ปรารถนา

แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับคุณธรรม จริยธรรม

แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับพัฒนาการทางจริยธรรมมีหลายแนวคิด โดยแต่ละแนวคิดมีความเชื่อพื้นฐานที่แตกต่างกัน โดยทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมที่สำคัญ 6 กลุ่ม [20] ได้แก่ กลุ่มแนวคิดทฤษฎีพัฒนาการทางความคิด กลุ่มแนวคิดจิตพิสัย กลุ่มแนวคิดพฤติกรรมนิยม กลุ่มแนวคิดจิต พฤติกรรมศาสตร์ กลุ่มแนวคิดสังคมวิทยา และกลุ่มแนวคิดทางศาสนา พร้อมทั้งวิธีการพัฒนา คุณธรรมจริยธรรมที่อาศัยพื้นฐานความคิดของทฤษฎีนั้นๆ มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. กลุ่มแนวคิดทฤษฎีพัฒนาการทางความคิด เชื่อที่ว่าพัฒนาการทางจริยธรรมมีความเป็นสากล มีโครงสร้างของความคิดเป็นพื้นฐานและประกอบด้วย เหตุผลเชิงจริยธรรมและเชื่อว่าจริยธรรม

ของ บุคคลเกิดจากแรงจูงใจเบื้องต้น คือ การได้รับการยอมรับ การรู้ว่าตนเองมีความสามารถ การเคารพ และรู้จักตนเองอย่างแท้จริง ส่วนบรรทัดฐานเบื้องต้นทางจริยธรรมของบุคคลนั้น เชื่อว่าเกิดจากการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมกับบุคคลอื่น ทฤษฎีที่สำคัญในกลุ่มนี้มี 2 ทฤษฎี คือ ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของเพียเจท์ และทฤษฎีพัฒนาการทาง จริยธรรมของโคลเบอร์ก ดังต่อไปนี้

1.1 ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของเพียเจท์ (Piaget) พัฒนาการทางจริยธรรมของมนุษย์เป็นไปตามขั้นและขั้นอยู่กัวยัย ตลอดจนความฉลาดของบุคคลในการที่จะรับรู้กฎเกณฑ์และลักษณะต่างๆ ของสังคมตามพัฒนาการทางสติปัญญาของบุคคลนั้น โดยขั้นพัฒนาการทางจริยธรรมของเพียเจท์ (Piaget) แบ่งเป็น 2 ขั้นใหญ่ๆ ดังนี้ [21]

1.1.1 ขั้นยอมรับกฎเกณฑ์จากผู้ที่มีอำนาจเหนือตน (Heteronomous) เริ่มตั้งแต่แรกเกิดจนถึง 8 ปี ในขั้นนี้บุคคลยอมรับกฎเกณฑ์จากผู้ที่มีอำนาจเหนือตน เช่น บิดา มารดา ครู และบุคคลอื่นที่มีอำนาจ มากกว่าและเชื่อว่ากฎระเบียบเป็นสิ่งที่ไม่แน่นอนตายตัวไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ ดังนั้นระยะนี้ บิดา มารดา และผู้ใหญ่จึงมีอิทธิพลต่อเด็กอย่างชัดเจน

1.1.2. ขั้นการยอมรับการเปลี่ยนแปลงของกฎเกณฑ์ (Autonomous) อายุตั้งแต่ 9 ปีขึ้นไปในขั้นนี้บุคคลจะมองสิ่งต่างๆ อย่างมีความสัมพันธ์กันมากขึ้นและเชื่อว่ากฎระเบียบต่างๆ ไม่ใช่สิ่งที่ต้องปฏิบัติตาม อย่างเคร่งครัดสมบูรณ์ แต่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ถ้าทุกคนยอมรับการเปลี่ยนแปลงนั้น ในขั้นนี้เป็นระยะที่บุคคลเริ่มพัฒนาจริยธรรมขึ้นสู่วิถีคิดที่เป็นของตนเอง ใช้เหตุผลโดยคำนึงถึงความยุติธรรมและพิจารณาจากผลที่เกิดขึ้นจากการกระทำ

เพียเจท์ (Piaget) เชื่อว่าการที่บุคคลจะพัฒนาจากขั้นยอมรับกฎเกณฑ์จากผู้ที่มีอำนาจเหนือตน มาถึงขั้นการยอมรับการเปลี่ยนแปลงของกฎเกณฑ์นี้เกิดจากการที่บุคคลได้สัมผัสกับสภาวะรอบตัวที่กว้างขวางขึ้นไปอีกระดับหนึ่ง การมีบทบาทในกลุ่มเพื่อนในกลุ่มคนในสังคม ประกอบกับพัฒนาการทางสติปัญญาที่มีมากขึ้นตามวุฒิภาวะ สิ่งเหล่านี้จะช่วยทำให้บุคคล

สามารถใช้สติปัญญาและประสบการณ์ของตนเองวิเคราะห์ปรากฏการณ์ต่างๆ จนในที่สุดบุคคลก็จะได้ข้อสรุปต่างๆ ที่เป็นหลักการในใจของตนเอง

1.2 ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของ โคลเบอร์ก (Kohlberg) เชื่อว่าพัฒนาการทางจริยธรรมของแต่ละบุคคลจะผ่านไปตามขั้นพัฒนาการ (Sequential stage) โดยมีพื้นฐานมาจากการให้เหตุผลเชิงตรรกศาสตร์ และเชื่อว่าการรับรู้ทางสังคมและบทบาททางสังคมของแต่ละบุคคลนั้นจะมีความสัมพันธ์ในลักษณะปฏิสัมพันธ์กับพัฒนาการทางจริยธรรมของบุคคลนั้น สำหรับการตัดสินใจคุณธรรมตามขั้นต่างๆ นั้น โคลเบอร์ก (Kohlberg) เห็นว่าเป็นผลมาจากประสบการณ์ในการ ปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่น ซึ่งโคลเบอร์ก (Kohlberg) เชื่อว่าสิ่งเหล่านั้น จะนำไปสู่การเรียนรู้ส่วนบุคคลมากกว่าจะเป็นรูปแบบของวัฒนธรรมที่สังคมวางไว้นอกจากนี้โคลเบอร์ก (Kohlberg) ยังเห็นว่าบุคคลที่จะมีจริยธรรมขั้นสูงหรือสามารถใช้เหตุผลทางจริยธรรมขั้นสูงได้นั้นจะต้องสามารถใช้เหตุผลเชิงตรรกะและความสามารถในการรับรู้ทางสังคมในระดับสูงก่อนโดยลำดับขั้นพัฒนาการทางจริยธรรมตามทฤษฎีของโคลเบอร์ก (Kohlberg) นั้นแบ่งออกเป็น 3 ระดับ และแต่ละระดับสามารถแบ่งออกเป็น 2 ขั้น ได้แก่ [22]

ระดับที่ 1 ระดับก่อนกฎเกณฑ์ (2-10 ปี) หมายถึง ระดับที่การตัดสินใจเลือกกระทำในสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ตนเอง โดยไม่คำนึงถึงผลที่จะเกิดแก่ผู้อื่น
ขั้นที่ 1 ใช้หลักการหลบหลีกการลงโทษ คือ การมุ่งที่จะหลบหลีก มิให้ตนเองถูกลงโทษทางกาย เพราะกลัวความเจ็บปวดที่จะได้รับและจะยอมทำตามคำสั่งของผู้ใหญ่เพราะเป็นผู้ที่มีอำนาจเหนือตน

ขั้นที่ 2 ใช้หลักการแสวงหารางวัล คือ การเลือกกระทำในสิ่งที่จะนำความพอใจมาให้ตนเอง เท่านั้น

ระดับที่ 2 ระดับตามกฎเกณฑ์ (10-16 ปี) หมายถึง การกระทำตามกฎเกณฑ์ของกลุ่มย่อยๆ ของตนหรือทำตามกฎหมายและศาสนา บุคคลผู้มีจริยธรรมในระดับนี้ยังต้องมีการควบคุมจากภายนอก แต่ก็มีความสามารถในการเอาใจเขามาใส่ใจเรา และสามารถที่จะแสดงบทบาททางสังคมได้

ขั้นที่ 3 ใช้หลักการทำตามที่คุณอื่นเห็นชอบ บุคคลยังไม่เป็น ตัวของตัวเอง ชอบคล้อยตามการชักจูงของคุณอื่นโดยเฉพาะเพื่อน

ขั้นที่ 4 ใช้หลักการทำตามหน้าที่ของสังคม บุคคลมีความรู้เกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ของตนในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของสังคมของตน จึงถือว่าตนมีหน้าที่ตามกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ที่สังคมของตนกำหนดหรือคาดหวัง

ระดับที่ 3 ระดับเหนือกฎเกณฑ์ หมายถึง การตัดสินใจขัดแย้งด้วยการนำมาตรึงตรองซึ่งใจตนเอง และตัดสินใจไปตามแต่ว่าจะเห็นความสำคัญของสิ่งใดมากกว่ากัน

ขั้นที่ 5 ใช้หลักการทำตามคำมั่นสัญญา บุคคลเห็นความสำคัญของคนส่วนใหญ่ ไม่ทำตนให้ขัดต่อสิทธิอันพึงมีพึงได้ของบุคคลอื่น สามารถควบคุมบังคับใจตนเองได้

ขั้นที่ 6 ใช้หลักการยึดหลักอุดมคติสากล ซึ่งเป็นขั้นพัฒนาการที่สูงสุด แสดงถึงการมีความรู้สึกนอกเหนือจากกฎเกณฑ์ในสังคมของตนและการมีความยึดหยุ่นทางจริยธรรมเพื่อจุดมุ่งหมายในอันปลายอันเป็นอุดมคติยิ่งใหญ่

ตามทฤษฎีกลุ่มพัฒนาการทางความคิดเชื่อว่าบุคคลแต่ละคนจะมีหรือไม่มีพัฒนาหรือมีการพัฒนาช้าเร็วต่างกัน โดยระดับจริยธรรมของบุคคลสามารถวัดได้จากเหตุผลเชิงจริยธรรมบุคคลนั้นให้และสามารถที่จะส่งเสริมให้บุคคลมีการพัฒนาระดับจริยธรรมให้สูงขึ้นกว่าเดิมได้ โดยการเปิดโอกาสให้บุคคลเรียนรู้จากการตัดสินใจทางจริยธรรมร่วมกับผู้อื่น การได้แสดงความคิดเห็นและอภิปรายร่วมกับผู้อื่นจะทำให้บุคคลที่มีเหตุผลเชิงจริยธรรมต่ำเรียนรู้การใช้ เหตุผลเชิงจริยธรรมขั้นสูงขึ้น

สำหรับการพัฒนาจริยธรรมตามกลุ่มทฤษฎีพัฒนาการทางความคิด สามารถทำได้หลายวิธีดังสรุปได้ต่อไปนี้ [1]

1. การให้ความรู้ขั้นสูงเป็นการจัดประสบการณ์ให้บุคคลได้รับเหตุผลใหม่และเหนือกว่าที่เคยเป็นอยู่ (ขั้นสูงกว่าพัฒนาการทางจริยธรรมของบุคคลนั้นๆ 1 ขั้น)

2. การมีโอกาสนปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น และสภาพแวดล้อม เป็นการจัดประสบการณ์ให้บุคคลได้มีโอกาสนปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นและสภาพแวดล้อม

3. การให้แสดงบทบาทสมมติเป็นการจัดให้บุคคลได้รับโอกาสสวมบทบาทอื่น นอกเหนือจากที่ตนเป็นอยู่และบทบาทนั้นควรเกี่ยวข้องกับจริยธรรม การรับเอาความคิดและความรู้สึกของผู้อื่นจะก่อให้เกิด ความคิดความเข้าใจแตกต่างไปจากเดิมและไม่ยึดติดอยู่แต่ตนเอง

4. การฝึกเผชิญกับปัญหาความขัดแย้งเชิงจริยธรรม กล่าวคือ การฝึกเผชิญกับปัญหาความขัดแย้งเชิงจริยธรรมจะช่วยฝึกให้บุคคลได้คิดวิเคราะห์ อภิปรายโต้แย้งกันและตัดสินใจโดยพิจารณาความเห็นรวมทั้งกฎเกณฑ์ต่างๆ ในสังคมด้วย โดยปัญหาที่นำมาใช้ในการอภิปรายนั้นควรเป็นปัญหาที่สามารถใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมในระดับที่ตรงกับระดับพัฒนาการทางจริยธรรมที่เป็นอยู่และระดับที่สูงกว่าของบุคคลนั้น

5. การจัดบรรยากาศที่เอื้อต่อการแสดงความคิดเห็น กล่าวคือ การที่บุคคลมีบรรยากาศที่เอื้อต่อการแสดงความคิดเห็น อภิปรายเกี่ยวกับปัญหาความขัดแย้งเชิงจริยธรรมร่วมกับบุคคลอื่นได้อย่างเปิดเผย จะช่วยกระตุ้นพัฒนาการทางจริยธรรมของบุคคลให้สูงขึ้นได้

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่าตามความเชื่อของกลุ่มทฤษฎีพัฒนาการทางความคิดนั้นเชื่อว่าพัฒนาการทางจริยธรรมของแต่ละบุคคลแตกต่างกันขึ้นอยู่กับพัฒนาการทางสติปัญญาและวัยของบุคคลนั้นๆ และเห็นว่าพัฒนาการจริยธรรมของบุคคลควรพิจารณาในรูปแบบการพัฒนาที่แตกต่างกันตามความสามารถทางการคิดและวัยของบุคคล

2. กลุ่มแนวคิดจิตพิสัย มุงอธิบายพัฒนาการทางจริยธรรมของบุคคลโดยมองว่ามีความเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กับระดับคุณภาพของการเรียนรู้ทางด้านจิตใจ (Affective Domain) ซึ่งแนวคิดทฤษฎีที่สำคัญในกลุ่มนี้คือ ทฤษฎีจำแนกระดับคุณภาพของการเรียนรู้ด้านจิตใจ จุดเน้นสำคัญของทฤษฎีนี้เชื่อว่าการเรียนรู้ด้านจิตใจจะครอบคลุมความสนใจ เจตคติ ค่านิยม ลักษณะนิสัยของบุคคล และเชื่อว่าการเกิดเจต

คติและการพัฒนาทางด้านคุณธรรม จริยธรรมของบุคคล มีขั้นตอนสำคัญดังนี้ [22]

- 2.1 ขั้นการรับรู้ (Perceiving or Receiving)
- 2.2 ขั้นการตอบสนอง (Responding)
- 2.3 ขั้นการเห็นคุณค่า (Valuing)
- 2.4 ขั้นจัดระบบ (Organizing)
- 2.5 ขั้นการพัฒนาเป็นลักษณะนิสัย (Characterization)

จากแนวคิดจิตพิสัยจะเห็นได้ว่าการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของบุคคลนั้น สิ่งสำคัญที่จะเป็นตัวบ่งชี้ถึงความสำเร็จในการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของบุคคลก็คือ การเรียนรู้ด้านจิตใจของบุคคลนั้น โดยแนวทางในการพัฒนาจะมีลักษณะเป็น กระบวนการที่ต่อเนื่องกันไป เริ่มจากการให้บุคคลมีโอกาสรับรู้และสนใจในเรื่องที่จะปลูกฝัง มีโอกาสในการตอบสนองต่อสิ่งที่สนใจ เห็นคุณค่าของสิ่งที่ปฏิบัติ และนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันอย่างสม่ำเสมอ และท้ายที่สุดก็คือการพัฒนาเป็นลักษณะนิสัย

3. กลุ่มแนวคิดพฤติกรรมนิยม พฤติกรรมของบุคคลเป็นผลที่เกิดขึ้นจากการได้ ปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมและจะแปรเปลี่ยนไปตามผลที่ได้รับจากการกระทำที่เกิดขึ้นในสภาพแวดล้อมนั้น ซึ่งผลจากการกระทำนั้นมีอยู่ 2 ประเภท ได้แก่ ผลประเภเสริมแรง ซึ่งทำให้พฤติกรรมนั้นมีอัตราเพิ่มขึ้น และผลประเภถูกลงโทษ ซึ่งทำให้พฤติกรรมนั้นมีอัตราลดลงหรือหมดไปสำหรับวิธีการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมตามแนวคิดพฤติกรรมนิยมนั้น พบว่าสามารถพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของบุคคลได้ด้วยกระบวนการปรับ พฤติกรรมโดยใช้ตัวเสริมแรง หรือตัวลงโทษเป็น เครื่องมือในการเพิ่มพฤติกรรมที่พึงปรารถนาและลดหรือจัดพฤติกรรมที่ไม่พึงปรารถนาตามขั้นตอนที่สำคัญดังนี้

3.1 บังคับหรือกำหนดพฤติกรรมเป้าหมายให้ชัดเจน และมีลักษณะเป็นพฤติกรรมที่สังเกตได้

3.2 ใช้แรงเสริมที่เหมาะสมและถูกหลักการ โดยตัวเสริมแรงที่นำมาใช้อาจเป็นตัวเสริมแรงทางสังคม เช่น การให้คำชมเชย ยกย่องให้ความสนใจ ให้เกียรติ เป็นต้น หรืออาจเป็นตัวเสริมแรงที่เป็นรางวัล สิ่งของ หรือเบี้ย (Token) ที่สามารถนำมาแลกกับสิ่งของที่ผู้ปรับพฤติกรรมต้องการหรืออาจจะให้แรงเสริมโดยการให้ทำกิจกรรมอื่นที่ชอบทั้งนี้วิธีการเสริมแรงที่ใช้ต้องเหมาะสมกับอายุของผู้รับการปรับพฤติกรรม

3.3 ติดตามสังเกตการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้รับการปรับพฤติกรรม เมื่อมีพฤติกรรมที่ต้องการเกิดขึ้น ควรให้แรงเสริมทันทีในช่วงแรกๆ ของการปรับพฤติกรรม แต่เมื่อเวลาผ่านไประยะหนึ่งแล้วการให้แรงเสริมควรจะเปลี่ยนเป็นแบบครั้งคราว เพื่อให้พฤติกรรมนั้นคงอยู่อย่างถาวร

จากแนวคิดพฤติกรรมนิยมจะเห็นได้ว่าการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของบุคคลนั้นต้องกำหนดพฤติกรรมคุณธรรม จริยธรรมที่จะพัฒนาให้ชัดเจน สามารถวัดและสังเกตได้ โดยวิธีการสำคัญในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของบุคคลตามแนวคิดนี้คือ การปรับพฤติกรรมที่อาศัยตัวเสริมแรง หรือตัวลงโทษเป็นเครื่องมือที่สำคัญ

4. กลุ่มแนวคิดจิตพฤติกรรมศาสตร์ เป็นแนวคิดที่ใช้ในการอธิบายสาเหตุพฤติกรรมของบุคคล โดยใช้รูปแบบปฏิสัมพันธ์นิยม (Interactionism Model) และทฤษฎีต้นไม้อธิบายจริยธรรมมาเป็นกรอบในการกำหนดสาเหตุต่างๆ ของพฤติกรรม [23] ซึ่งตามรูปแบบปฏิสัมพันธ์นิยมเชื่อว่าสาเหตุ ของพฤติกรรมของบุคคลอย่างน้อย 4 สายหลัก ดังนี้

4.1 สาเหตุฝ่ายสถานการณ์ ซึ่งได้แก่สิ่งต่างๆ ที่รอบตัวบุคคล เช่น ปทัสถานทางสังคม การสนับสนุนจากบุคคลรอบตัว เป็นต้น

4.2 สาเหตุฝ่ายจิตลักษณะเดิม ซึ่งเป็นจิตลักษณะหรือบุคลิกภาพที่ติดตัวมา หรืออาจเกิดจากการถ่ายทอดทางสังคม เช่น สุขภาพจิต ประสบการณ์ทางสังคม สติปัญญา ค่านิยม เป็นต้น

4.3 ปฏิสัมพันธ์ระหว่างสาเหตุฝ่ายสถานการณ์กับฝ่ายจิตลักษณะเดิม ซึ่งเรียกว่าปฏิสัมพันธ์แบบกลไก (Mechanical Interaction)

4.4 สาเหตุฝ่ายจิตลักษณะตามสถานการณ์หรือที่เรียกว่าปฏิสัมพันธ์ภายในตน (Organismic Interaction) เช่น เจตคติต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือ ความเครียดเกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่ง เป็นต้น

ส่วนทฤษฎีต้นไม้จริยธรรมนั้นที่เชื่อว่าพฤติกรรมต่างๆ ของคนดีและคนเก่งนั้นก็เหมือนกับผลไม้บนต้น ซึ่งการที่จะทำให้ผลไม้บนต้นมีผลใหญ่และหวานอร่อยนั้น ลำต้นและรากของต้นนั้นก็ต้องสมบูรณ์ โดยลำต้นของต้นไม้ก็เปรียบได้กับลักษณะทางจิตใจของบุคคล อันได้แก่ 1) ทศนคติคุณธรรม ค่านิยมที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมที่กำลังศึกษา 2) เหตุผลเชิงจริยธรรมหรือการเห็นแก่ผู้อื่นมากกว่าการเห็นแก่ตนเอง 3) ลักษณะมุ่งอนาคตสามารถคาดการณ์ไกลและควบคุมตนให้รอดได้อย่างเหมาะสม 4) ความเชื่ออำนาจในตนว่าทำดีได้ดี ทำชั่วต้องได้รับการลงโทษ 5) แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์หรือความมุ่งมั่นบากบั่นฝ่าฟันอุปสรรคจนประสบความสำเร็จตามเป้าหมาย

ส่วนรากของต้นไม้จริยธรรมก็เปรียบเสมือนลักษณะทางจิตที่เป็นพื้นฐานทางจิตใจ 3 ประการ คือ 1) สติปัญญา คือ ความเฉลียวฉลาดเหมาะสมกับอายุ 2) ประสบการณ์ทางสังคม หมายถึง การเข้าใจมนุษย์และสังคม รู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเราและ 3) สุขภาพจิตที่ดี คือ การมีความวิตกกังวลในปริมาณที่เหมาะสมกับเหตุการณ์ ซึ่งลักษณะของบุคคลทั้ง 8 ประการนั้นถ้าพิจารณาตามรูปแบบปฏิสัมพันธ์นิยมก็คือ จิตลักษณะเดิมที่ติดตัวมากับมนุษย์และจิตลักษณะตามสถานการณ์ซึ่งเป็น ผลของจิตลักษณะเดิมของบุคคลมีปฏิสัมพันธ์กับลักษณะของสถานการณ์ปัจจุบันที่บุคคลประสบอยู่และเป็นสถานการณ์ที่เกิดพฤติกรรมเป้าหมายนั้น นั่นเอง [1]

สำหรับวิธีการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมตามแนวคิดจิตพฤติกรรมศาสตร์นั้นพบว่า ก่อนที่จะดำเนินการพัฒนานั้น นักพัฒนาจริยธรรมจะต้องตอบคำถามอย่างน้อย 3 ข้อต่อไปนี้

1. จะต้องพัฒนาอะไร
2. จะพัฒนาโดยมีขั้นตอนอย่างไร
3. จะพัฒนาอย่างไร

หลังจากนั้นจึงนำคำตอบที่ได้มาประมวลเพื่อวางแผนและดำเนินการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของบุคคลต่อไป

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า แนวคิดกลุ่มจิตพฤติกรรมศาสตร์เชื่อว่าสาเหตุของพฤติกรรมมนุษย์มาจากทั้งสาเหตุที่เป็นปัจจัยภายนอก อันได้แก่ สถานการณ์แวดล้อมต่างๆ และปัจจัยภายใน คือ จิตใจตัวบุคคลเอง ตลอดจนปฏิสัมพันธ์ระหว่างจิตลักษณะเดิมและสถานการณ์ปัจจุบันที่บุคคลประสบอยู่นอกจากนี้ยังเห็นว่า การจะพัฒนาพฤติกรรมของบุคคลให้ประสบผลสำเร็จนั้นต้องอาศัยข้อมูลจากการวิจัยเป็นพื้นฐาน ดังนั้นในการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของบุคคลตามแนวคิดของกลุ่มนี้จึงมุ่งที่จะศึกษาถึงสาเหตุของพฤติกรรมของบุคคลตามรูปแบบปฏิสัมพันธ์นิยมเพื่อที่จะค้นหาลักษณะหรือประเภทของบุคคลกลุ่มเสี่ยง (มีจิตลักษณะและ/หรือพฤติกรรมบางประการที่ด้อยกว่ากลุ่มประเภทอื่น) และศึกษาปัจจัยเชิงเหตุหรือสาเหตุต่างๆ ของจิตลักษณะหรือพฤติกรรมจริยธรรมที่ต้องการพัฒนา

5. กลุ่มแนวคิดสังคมวิทยา เป็นแนวคิดที่เน้นการศึกษากระบวนการปฏิสังสรรค์และแบบแผนความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ในกลุ่มองค์กรและสังคม ซึ่งตามแนวคิดนี้มองว่าการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของบุคคลนั้นเกิดขึ้นได้โดยผ่านกระบวนการขัดเกลาทางสังคม

การขัดเกลาทางสังคม (Socialization) เป็นกระบวนการที่ช่วยให้บุคคลได้เรียนรู้การอยู่ร่วมกับผู้อื่นเพื่อการปรับตัวให้เข้ากับมาตรฐาน จารีตประเพณี ขนบธรรมเนียม และการประพฤติปฏิบัติต่างๆ จากการเรียนรู้จะทำให้บุคคลมีพฤติกรรม บุคลิกภาพ ค่านิยม เจตคติ แรงจูงใจที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมในสังคมของตน รวมทั้งได้รับรู้ข้อมูล ข่าวสารที่เป็นประโยชน์ในการดำเนินชีวิตประจำวัน และการประกอบอาชีพ ซึ่งกระบวนการขัดเกลาทางสังคมนี้จะเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง ตลอดชีวิตของมนุษย์ตั้งแต่วัยเด็ก วัยรุ่น วัยผู้ใหญ่และวัยชรา [24] บุคคลที่มีบทบาทสำคัญในการขัดเกลาทางสังคม

การขัดเกลาทางสังคมเป็นกระบวนการที่สำคัญตลอดช่วงชีวิตของมนุษย์ที่จะเกิดขึ้นอย่าง

ต่อเนื่องตั้งแต่วัยเด็กจนถึงวัยรุ่น [25] บุคคลที่มีบทบาทสำคัญในการขัดเกลาทางสังคมให้กับบุคคล ได้แก่ พ่อแม่ ครู เพื่อน พระและสื่อมวลชนสำหรับการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมตามแนวคิดสังคมวิทยา สามารถทำได้หลายวิธี ดังสรุปได้ต่อไปนี้ [26]

1. การอบรมเลี้ยงดูของพ่อแม่ถือเป็นการบอกกล่าวอย่างชัดเจนถึงสิ่งที่ควรและไม่ควรกระทำ ซึ่งวิธีการนี้ถือว่าเป็นวิธีที่สำคัญที่จะช่วยพัฒนาโครงสร้างทางบุคลิกภาพและการพัฒนาทางด้านต่างๆ ของบุคคล

2. การเป็นแบบอย่างที่ดีของพ่อแม่ถือเป็นการอบรมเลี้ยงดูแบบไม่รู้ตัว กล่าวคือ บุคคลจะเรียนรู้จากการสังเกตพฤติกรรมของพ่อแม่และซึมซับเข้าไปในจิตใจจนหล่อหลอมมาเป็นบุคลิกภาพของบุคคล

3. การอบรมสั่งสอนจากครูถือเป็นการชี้แนะแนวทางหรืออำนาจโอกาสให้ผู้เรียนดำเนินเข้าสู่ปัญญา ครูถือเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญที่รับช่วงต่อจากพ่อแม่ เป็นผู้มีอิทธิพลในการหล่อหลอมขัดเกลาลักษณะนิสัยของนักเรียนและมีบทบาทในการเป็นตัวอย่างให้แก่กันนักเรียนในการแสดงพฤติกรรมต่างๆ

4. การอบรมสั่งสอนจากพระ ถือเป็นการช่วยส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมโดยอาศัยหลักคำสอนและการจัดกิจกรรมทางศาสนา

5. การเรียนรู้จากกลุ่มเพื่อน ถือเป็นการพัฒนาและสร้างอัตมโนภาพแห่งตนที่แตกต่างจากพ่อแม่และครู เป็นการเปิดโอกาสที่สำคัญในการฝึกหัดทักษะในการสวมบทบาทของบุคคลและให้บุคคลได้เรียนรู้บทบาทและค่านิยมทางสังคมที่ใหญ่ไม่ต้องการสอน

6. การเรียนรู้จากสื่อมวลชน ถือเป็นการให้ตัวแบบที่สำคัญที่จะช่วยให้บุคคลสามารถรับรู้ในสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตและสิ่งที่จำเป็นที่จะต้องพัฒนาเพื่อเป็นผู้มีคุณธรรม จริยธรรม

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่าแนวคิดสังคมวิทยา เชื่อว่ากระบวนการทางสังคมเป็นกระบวนการสำคัญที่ทำให้บุคคลได้เรียนรู้การอยู่ร่วมกับผู้อื่น โดยบุคคลที่มีบทบาทสำคัญในการขัดเกลาทางสังคมได้แก่ พ่อแม่ ครู เพื่อน พระ และสื่อมวลชน ซึ่งในการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของบุคคลตามแนวคิดนี้จึงเชื่อว่า

เกิดมาจากการที่บุคคลได้รับการขัดเกลาทางสังคมผ่านตัวแทนทางสังคมที่สำคัญ

6. กลุ่มแนวคิดทางศาสนา ปัญหาของสังคมไทยในปัจจุบันสามารถแก้ไขหรือบรรเทาเบาบางลงได้ด้วยศาสนา เนื่องจากต้นเหตุของปัญหาต่างๆ ในสังคมนั้นมาจากการกระทำของมนุษย์ การแก้ปัญหาจึงต้องแก้ไขที่ตัวมนุษย์เอง ศาสนาทุกศาสนาที่ชาวไทยนับถือกันล้วนมีแนวคำสอนที่ส่งเสริมการพัฒนาปัจเจกบุคคลด้านจิตสำนึกและเจตคติ และส่งเสริมการพัฒนาปัจเจกบุคคลในการดำรงชีวิตร่วมกับผู้อื่น เมื่อมนุษย์สามารถพัฒนาตนได้ก็สามารถช่วยตนเองได้ สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นด้วยความสงบสุข และสามารถนำตนไปสู่ความพ้นทุกข์ได้ในที่สุด ในปัจจุบันศาสนาจะมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาบุคคลในด้านต่างๆ ดังนี้ [27]

6.1 การพัฒนาบุคคลด้านจิตสำนึกและเจตคติ หลักคำสอนทางศาสนาเป็นเครื่องมือที่สำคัญและเป็นหลักในการกล่อมเกลาบุคคลให้มีความสำนึกและเจตคติที่ถูกต้องงดงาม ศาสนาเป็นเครื่องต่อต้านและกำจัดสัญชาตญาณฝ่ายต่ำของมนุษย์ทำให้มนุษย์ลดทอนกิเลสตัณหา ความเห็นแก่ตัวและการประทุษร้ายผู้อื่น ไม่เพียงแต่เท่านั้นศาสนายังส่งเสริมคุณธรรมของมนุษย์ในทางสร้างสรรค์ให้มนุษย์มีความรัก ความเมตตา ความเสียสละและความสงบเยือกเย็น ตลอดจนพร้อมที่จะทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม

ในศาสนาคริสต์ก็มีหลักคำสอนที่ส่งเสริมให้บุคคลพัฒนาจิตสำนึกและเจตคติของตนให้งดงาม เช่น คำสอนของพระเยซูที่ให้บุคคลหมดความเห็นแก่ตัวและมีความรักผู้อื่นตลอดจนเสียสละเพื่อผู้อื่น ศาสนาอิสลามซึ่งมีจำนวนชาวไทยนับถือรองจากพุทธศาสนาที่ส่งเสริมจิตสำนึก และเจตคติของบุคคล เช่น คำสอนของท่านศาสนทูตมุฮัมมัด

เมื่อบุคคลมีพื้นฐานความคิดความเห็นที่ถูกต้องและมีคุณธรรมในจิตแล้ว เขาย่อมกระทำตนเป็นประโยชน์ทั้งต่อตนเองและผู้อื่นต่อไป

6.2 การพัฒนาบุคคลในการดำเนินชีวิตร่วมกับผู้อื่นในพุทธศาสนามีหลักธรรมหลายข้อที่ส่งเสริมให้บุคคลดำเนินชีวิตร่วมกับผู้อื่นด้วยดี โดยพุทธศาสนามีหลักการว่า หากบุคคลคิดดีมีใจเป็นกุศล

แล้วย่อมพุดดีและทำดี บุคคลผู้พัฒนาความคิดจิตใจของตนเอง แล้วจึงเป็นผู้ดำเนินชีวิตร่วมกับผู้อื่นได้อย่างสงบสุข และทำให้สังคมเจริญก้าวหน้าได้

จากหลักคำสอนทางศาสนาต่างกล่าวจะเห็นได้ว่าเป็นสิ่งที่จะช่วยให้บุคคลผู้ที่ยึดถือและปฏิบัติตามหลักคำสอนนั้นๆ เป็นบุคคลที่สามารถพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมได้โดยที่ในการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมนั้นสิ่งสำคัญอยู่ที่การที่บุคคลเห็นความสำคัญและยอมรับในหลักการปฏิบัติตามหลักคำสอนนั้นเพื่อที่จะนำไปใช้ในการประพฤติปฏิบัติ และในการดำรงชีวิตในสังคมต่อไป ซึ่งวิธีการที่จะพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของบุคคลโดยอาศัยหลักคำสอนทางศาสนานั้นก็ขึ้นอยู่กับหลักคำสอนของแต่ละศาสนาว่ามีสาระสำคัญและมีแนวทางการปฏิบัติอย่างไรเพื่อให้บุคคลเป็นผู้ที่มีคุณธรรมจริยธรรม

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่าแต่ละกลุ่มแนวคิดมีความเชื่อพื้นฐานเกี่ยวกับพัฒนาการทางจริยธรรมของบุคคลที่แตกต่างกัน ซึ่งความแตกต่างที่เกิดขึ้นนั้นก็จะเป็นไปสู่นำไปสู่นำแนวคิดและวิธีการในการพัฒนาจริยธรรมของบุคคลที่ต่างกันด้วย กล่าวคือ กลุ่มแนวคิดทฤษฎีพัฒนาการทางความคิดซึ่งเชื่อว่า พัฒนาการทางจริยธรรมของบุคคลจะเป็นไปตามขั้นและขั้นขึ้นอยู่กับพัฒนาการทางสติปัญญาของบุคคลนั้น ด้วยเหตุนี้ในการพัฒนาจริยธรรมของบุคคลก็จะพิจารณาถึงขั้นพัฒนาการทางจริยธรรมของบุคคลร่วมกับการพิจารณาความสามารถทางสติปัญญาของบุคคลในการที่จะรับรู้กฎเกณฑ์ และลักษณะต่างๆ ทางสังคมในขณะที่กลุ่มแนวคิดจิตพิสัยซึ่งมุ่งอธิบายพัฒนาการทางจริยธรรมของบุคคลโดยมองว่ามีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับระดับคุณภาพของการเรียนรู้ด้านจิตใจ

ดังนั้นในการพัฒนาจริยธรรมของบุคคลจึงมุ่งเน้นให้บุคคลสามารถที่จะปฏิบัติตามคุณธรรมจริยธรรมที่ยึดถือในวิถีการดำเนินชีวิตของตนอย่างสม่ำเสมอจนเกิดเป็นลักษณะนิสัยติดตัว ส่วนแนวคิดพฤติกรรมนิยมที่ให้ความสำคัญกับการให้แรงเสริม ดังนั้นกลุ่มแนวคิดดังกล่าวจึงสนใจที่จะนำการเสริมแรงมาใช้ในการปรับพฤติกรรมจริยธรรมของบุคคลสำหรับแนวคิดจิตพฤติกรรมศาสตร์ ซึ่งมุ่งเน้นการพัฒนาพฤติกรรมจริยธรรมของบุคคลโดยอาศัยข้อมูล

จากงานวิจัยเป็นเครื่องมือในการตัดสินใจก็จะให้ความสำคัญกับวิธีการกำหนดพฤติกรรมที่จะพัฒนา รวมถึงขั้นตอนและวิธีการพัฒนาจริยธรรมของบุคคลให้สอดคล้องกับงานวิจัยที่พบ ในขณะเดียวกันถ้ามองในมุมมองของสังคมวิทยาก็จะพบว่าให้ความสำคัญกับการพัฒนาจริยธรรมของบุคคลโดยใช้กระบวนการขัดเกลาทางสังคมผ่านตัวแทนทางสังคมที่สำคัญ ได้แก่ พ่อแม่ ครู เพื่อน พระ และสื่อมวลชน

นอกจากนี้ถ้าพิจารณาวิธีการพัฒนาจริยธรรมของบุคคลตามกลุ่มแนวคิดทางศาสนาก็จะพบว่ากลุ่มแนวคิดนี้เชื่อว่า หลักธรรมคำสอนต่างๆ ทางศาสนาสามารถนำมาปฏิบัติเพื่อช่วยให้เกิดการพัฒนาให้บุคคลมีจิตสำนึก และเจตคติที่ถูกต้องงดงามและสามารถดำเนินชีวิตร่วมกับผู้อื่นได้ อย่างไรก็ตามแม้แต่ละแนวคิดจะมีความเชื่อพื้นฐานรวมถึงวิธีการพัฒนาที่แตกต่างกัน ถ้าพิจารณาถึงกระบวนการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของบุคคลแล้วก็จะพบว่ามีความคล้ายคลึงกัน

แนวทางการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม

1. การปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมในกลุ่มเด็กและเยาวชน

กระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศนโยบายเร่งรัดการปฏิรูปการศึกษา โดยยึดคุณธรรมนำความรู้ สร้างความตระหนักสำนึกในคุณค่าของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ความสมานฉันท์ สันติวิธี วิถีประชาธิปไตยพัฒนา คนโดยใช้คุณธรรมเป็นพื้นฐานของกระบวนการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงความร่วมมือของสถาบันครอบครัว ชุมชน สถาบันศาสนา และสถาบันการศึกษาเพื่อพัฒนาเยาวชนให้เป็นคนดี มีความรู้และอยู่ดีมีสุขโดยคุณธรรมพื้นฐาน ประกอบด้วย

1.1 ขยัน คือ ผู้ที่มีความตั้งใจเพียรพยายามทำหน้าที่การทำงานอย่างจริงจังและต่อเนื่องในเรื่องที่ถูกต้อง ควร สู้งานมีความพยายาม ไม่ท้อถอยกล้าเผชิญอุปสรรค รั้งงานที่ทำ ตั้งใจทำหน้าที่อย่างจริงจัง

1.2 ประหยัด คือ ผู้ที่ดำเนินชีวิตความเป็นอยู่อย่างเรียบง่าย รู้จักฐานะการเงินของตนเอง คิดก่อนใช้ คิดก่อนซื้อ เก็บออมถนอมใช้ทรัพย์สิน

สิ่งของอย่างคุ่มค่า ไม่ฟุ่มเฟือยฟุ้งเฟ้อรู้จักทำบัญชีรายรับ-รายจ่ายของตนเองอยู่เสมอ

1.3 ชื่อสัตย์ คือ ผู้ที่มีความประพฤติตรงทั้งต่อเวลา ต่อหน้าที่ และต่อวิชาชีพมีความจริงใจปลอดจากความรู้สึกสำเอียง หรืออคติ ไม่ใช่เล่ห์กลคดโกงทั้งทางตรงและทางอ้อมรับรู้หน้าที่ของตนเองปฏิบัติอย่างเต็มที่และถูกต้อง

1.4 มีวินัย คือ ผู้ที่ปฏิบัติตนในขอบเขต กฎ ระเบียบของสถานศึกษาบ้นองค์กร และประเทศ โดยที่ตนยินดีปฏิบัติตามอย่างเต็มใจและตั้งใจยึดมั่นในระเบียบแบบแผนข้อบังคับและข้อปฏิบัติ รวมถึงการมีวินัยทั้งต่อตนเองและสังคม

1.5 สุขภาพ คือ ผู้ที่มีความอ่อนน้อมถ่อมตนตามสถานภาพและกาลเทศะมีสัมมาคารวะเรียบร้อยไม่ก้าวร้าว รุนแรง หรือวางอำนาจข่มผู้อื่นทั้งโดยวาจาและท่าทางเป็นผู้มีมารยาทดีงามวางตนเหมาะสมกับวัฒนธรรมไทย

1.6 สะอาด คือ ผู้ที่รักษาร่างกายให้อยู่อาศัย และสิ่งแวดล้อมได้อย่างถูกต้องตามสุขลักษณะ ผีกฝนจิตไม่ให้ขุ่นมัว มีความแจ่มใสอยู่เสมอ ปราศจากความมัวหมองทั้งกาย ใจ และสภาพแวดล้อมมีความผ่องใสเป็นที่เจริญตาทำให้เกิดความสบายใจแก่ผู้พบเห็น

1.7 สามัคคี คือ ผู้ที่เปิดใจกว้างรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น รับผิดชอบต่อตน ทั้งในฐานะผู้นำและผู้ตามที่ดี มีความมุ่งมั่นต่อการรวมพลังช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เพื่อให้การงานสำเร็จลุล่วงสามารถแก้ปัญหาและขจัดความขัดแย้งได้ เป็นผู้มีความเห็นผล ยอมรับความแตกต่างความหลากหลายทางวัฒนธรรมความคิดและความเชื่อพร้อมที่จะปรับตัวเพื่ออยู่ร่วมกันอย่างสันติและสมานฉันท์

1.8 มีน้ำใจ คือ ผู้ให้ และผู้อาสาช่วยเหลือสังคม รู้จักแบ่งปัน เสียสละความสุขส่วนตนเพื่อทำประโยชน์ให้แก่ผู้อื่น เห็นอก เห็นใจ และเห็นคุณค่าในเพื่อนมนุษย์และผู้ที่มีความเดียวร้อน มีความเอื้ออาทรเอาใจใส่อาสาช่วยเหลือสังคมด้วยร่างกายและสติปัญญาลงมือปฏิบัติการเพื่อบรรเทาปัญหาหรือร่วมสร้างสรรค์สิ่งดีงามให้เกิดขึ้นในชุมชน

มูลนิธิว่องวานิช มุ่งมั่นตั้งใจพัฒนาสังคมด้วยการเป็นส่วนหนึ่งในการเสริมสร้างเยาวชนให้รู้จักใช้สติ และสมาธิ พร้อมทั้งสามารถนำมาปรับใช้ในชีวิตประจำวันได้เป็นอย่างดี ด้วยการเปิดอบรมสมาธิสำหรับเยาวชนที่มีอายุ 8-12 ปี กับโครงการ "เซนลูคัส จีเนียส" (St. Luke's Genius) โครงการที่เน้นการพัฒนาเยาวชนสู่การเป็นผู้นำเริ่มเปิดการสอนตั้งแต่ปี 2543 จัดอบรมปีละ 3 รุ่น เพื่อเป็นการคืนกำไรให้กับสังคมโดยมีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อเสริมสร้างให้เยาวชนรู้จักใช้สติ และสมาธิ ในการดำรงชีวิตประจำวัน 2) เพื่อเสริมสร้างทักษะการเรียนรู้ การคิดอย่างมีระบบขั้นตอน 3) เพื่อมุ่งเน้นการพัฒนาเยาวชนสู่การเป็นผู้นำ ผลที่คาดว่าจะได้รับ คือ 1) ทำให้ผู้เข้ารับการอบรมเกิดทักษะในด้านความคิด ความจำ ความอดทน และความพยายาม อันจะส่งผลต่อการแสดงออกทางพฤติกรรมที่ดีขึ้น 2) ทำให้ผู้เข้ารับการอบรมมีความกตัญญูกตเวทิต่อบิดามารดา และผู้มีพระคุณ 3) ทำให้ผู้เข้ารับการอบรมเกิดความมั่นใจในตนเอง กล้าแสดงออกในทางที่เหมาะสม 4) ใช้หลักธรรมเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต

2. รูปแบบการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา ได้พัฒนารูปแบบพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมเด็ก แบ่งออกเป็น 4 รูปแบบ ดังนี้

2.1 รูปแบบการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมโดยครอบครัว มีเนื้อหาสำคัญ คือ ด้านความรู้ ได้แก่ ความรู้เรื่องความดี/ความชั่ว พระคุณหน้าที่ ระเบียบวินัย กติกาสังคม และศาสนาวุฒินธรรม ความรู้เหล่านี้ฝึกพฤติกรรมทางกายได้ โดยปลูกฝังความสุภาพ มีน้ำใจ กตัญญู มีระเบียบ ทำตามหน้าที่ ฟังตนเอง และอดออม ทางด้านการสร้างทัศนคติให้ตระหนัก รัก เคารพ เชื่อมมั่นอดทน มีสำนึกขณะจะกระทำ สำหรับวิธีการอบรมปลูกฝังทำได้โดยวิธีอบรมด้วยวาจา ด้วยการปฏิบัติเอง ด้วยการปฏิบัติให้เห็นและกระตุ้นให้คิด ทั้งนี้ต้องอาศัยความใกล้ชิดและทำตัวเป็นแบบอย่างของพ่อแม่ในกรณีที่เด็กทำดีควรชมเชย ย้ำผลการกระทำที่ดีที่เด็กทำให้เด็กฟัง และควรยกย่องต่อหน้าผู้อื่น เมื่อเด็กกระทำผิดควรพูดคุยอธิบาย ย้ำผลการกระทำผิดให้เด็กฟัง และ

พยายามลดพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ ด้านการวัดประเมินผล จะวัดจากพฤติกรรมและทัศนคติของเด็ก ผลที่คาดว่าจะได้รับ คือ เด็กสุขภาพ มีน้ำใจ กตัญญู มีระเบียบวินัย ทำหน้าที่พึ่งตนเอง อดออม ตระหนัก และเคารพ เชื่อมั่น อดทนและมีสำนึก

2.2 รูปแบบการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมโดยโรงเรียน(สถานศึกษา) มีเนื้อหาที่สำคัญคือ ด้านความรู้ ได้แก่ ความรู้ในเรื่องความดี/ความชั่ว พระคุณ หน้าที่ ระเบียบวินัย การพัฒนาตนเอง ความเป็นไทย สิ่งแวดล้อม และศาสนาวัฒนธรรม ความรู้เหล่านี้ฝึกพฤติกรรมทางกายได้ โดยปลูกฝังความมีสัจจะ มีน้ำใจ กตัญญู ทำหน้าที่ มีระเบียบวินัย ฝึกฝนสม่ำเสมอ เรียนรู้จากความคิด พึ่งตนเองปฏิบัติ ตามคำสอน รักษาวัฒนธรรม/สิ่งแวดล้อม และทำตนให้เป็นประโยชน์ ด้านการสร้างทัศนคติให้ตระหนัก รัก/ภาคภูมิใจ มุ่งมั่น เชื่อฟัง มีเหตุผล มีสำนึกขณะจะทำอย่างรอบคอบ สำหรับวิธีการอบรมปลูกฝังและการประเมินผลทำเช่นเดียวกับรูปแบบของครอบครัว แต่รูปแบบนี้ ผู้ที่ต้องทำตัวเป็นแบบอย่างคือ ครู อาจารย์ ผู้สอน ผลที่คาดว่าจะได้รับ คือ เด็กมีสัจจะ มีน้ำใจ กตัญญู รู้หน้าที่มีระเบียบวินัย เรียนรู้ผิดถูก รักษาวัฒนธรรม สร้างประโยชน์ มีความภาคภูมิใจ มุ่งมั่น มีเหตุผล และมีสำนึก

2.3 รูปแบบการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม โดยสถาบันศาสนา มีเนื้อหาที่สำคัญคือ ด้านความรู้และวิธีการอบรมเช่นเดียวกับรูปแบบครอบครัว แต่ผู้ที่ทำหน้าที่ขัดเกลา คือ พระนักบวช บุคลากรทางศาสนา ส่วนผลที่คาดว่าจะได้รับ คือ เด็กเป็นคนสุขภาพ มีน้ำใจ กตัญญู เอื้อเฟื้อมีระเบียบวินัย ขยัน ซื่อสัตย์ ประหยัด อดทน ตระหนักในความดี เคารพตัวเอง เชื่อมั่น มีความรักและเมตตา รวมทั้งมีสำนึกที่จะทำดี

2.4 รูปแบบการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมโดยชุมชน มีเนื้อหาที่สำคัญคือ ด้านความรู้ ได้แก่ ความรู้วิธีการอบรมปลูกฝัง เช่นเดียวกับรูปแบบที่ 1 แต่ผู้ที่ทำหน้าที่อบรม คือ กระบวนการภายในชุมชน ส่วนผลที่คาดว่าจะได้รับ คือ เด็กรับผิดชอบต่อสังคม เสียสละ รักษาสิ่งแวดล้อมบำเพ็ญ

ประโยชน์ และเคารพกติกา พฤติกรรมและพฤติกรรม และทัศนคติของเด็ก

สรุปได้ว่าการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมเป็นการบูรณาการความรู้ การสอน การปฏิบัติเกี่ยวกับการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมโดยครอบครัว โรงเรียน สถาบันศาสนาและชุมชน ตลอดจนพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมผ่านกระบวนการเรียนรู้จะเน้นทั้งความรู้ การปฏิบัติ และความตระหนักในความเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดีและการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมโดยผ่านกระบวนการทักษะชีวิต เป็นกระบวนการขัดเกลาทางสังคมที่สำคัญตามแนวคิดทางสังคมวิทยาโดยผ่านตัวแทนการขัดเกลาทางสังคมที่หลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นพระสงฆ์ ครูอาจารย์ พ่อ แม่ เพื่อน เป็นต้น ในการปลูกฝังความคิด ความเชื่อ ค่านิยมและหลักการปฏิบัติที่ดีงาม

เอกสารอ้างอิง

1. ทศนา แชมมณี. การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยม: จากทฤษฎีสู่การปฏิบัติ. กรุงเทพฯ; เมธิทิปส์: 2546. หน้า 1-2.
2. พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2545.19 ธันวาคม 2545. ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 119 ตอนที่ 99 ก.; 2545.
3. แผนการศึกษาแห่งชาติ (พ.ศ. 2545-2559). สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ; พริกหวานกราฟฟิค จำกัด: 2545.
4. สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. แนวทางการวัดผลประเมินผลในชั้นเรียนกลุ่มสาระวิทยาศาสตร์ หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544. กรุงเทพมหานคร; โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์ (ร.ส.พ.). 2545: หน้า 30.
5. กระทรวงวัฒนธรรม. โครงการยกย่องชูเกียรติบุคคลและสถาบันดีเด่นทางวัฒนธรรมของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. เข้าถึงได้จาก <http://www.m-culture.go.th>. 2550: หน้า 10.

6. กระทรวงศึกษาธิการ. การจัดการเรียนรูปแบบกระบวนการแก้ปัญหา. กรุงเทพฯ; ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย: 2550.
7. กรมการศาสนา. กรมการศาสนา. กรุงเทพฯ; โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย: 2551.
8. กীরติ บุญเจือ. จริยศาสตร์สำหรับผู้เริ่มเรียน. กรุงเทพฯ; สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช. 2542: หน้า 3-4.
9. ดวงเดือน พันธุนาวิณ. การพัฒนาจริยธรรมของเยาวชนไทย. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร. 2522: หน้า 3.
10. พระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตโต). ทางสายกลางของการศึกษาไทย. กรุงเทพฯ; สำนักพิมพ์อัมรินทร์: 2530. หน้า 10.
11. บุญมี แทนแก้ว. จริยศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ; สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช. 2538. หน้า 167.
12. สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์. จริยธรรมทางวิชาการ (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ; สำนักพิมพ์สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์: 2542. หน้า 3.
13. ปรากฏศรี สีอำไพ. พื้นฐานการศึกษาทางศาสนาและจริยธรรม. กรุงเทพฯ; โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย: 2538. หน้า 3.
14. Rest, J. Level of moral development as the determinant of preference and comprehension of moral judgments made by others. *Journal of Personality*, 37. 1969. p.6.
15. Brown, R. *Social Psychology*. New York: The Free Press. 1968. p.411-414.
16. พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). พุทธวิธีแก้ปัญหาเพื่อศตวรรษที่ 21. กรุงเทพฯ; มูลนิธิพุทธธรรม: 2543. หน้า 9.
17. สมบูรณ์ ชิตพงศ์. เอกสารการสอนชุดวิชาสถิติและการประเมินผลทางการศึกษา. กรุงเทพฯ; ห้างหุ้นส่วนจำกัด อรุณการพิมพ์: 2544. หน้า 6-7.
18. วิลาสลักษณ์ ชิววัลลี. จริยธรรมในเด็กและเยาวชน. *วารสารพฤติกรรมศาสตร์*, 15(1), 2552 หน้า 16-27.
19. Kohlberg, L. *Moral Stage and Moralization: The Cognitive Development Approach*. *Moral Development and Behavior*. Ed. by Thomas Lickona, New York : Holt Rinehart and Winston. 1976.
20. อ้อมเดือน สดมณี. การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม : จากแนวคิดสู่การปฏิบัติ. *วารสารพฤติกรรมศาสตร์* ปีที่ 17 ฉบับที่ 1 มกราคม 2557. หน้า 22.
21. Piaget, J. *The Theory of Stages in Cognitive Development*. In D.R. Green (Ed.), *Measurement and Piaget*. New York: McGraw-Hill. 1971.
22. ดวงเดือน พันธุนาวิณ. พฤติกรรมศาสตร์ เล่ม 2 : จิตวิทยาจริยธรรมและจิตวิทยาภาษา. กรุงเทพฯ; ไทยวัฒนาพานิช: 2524. หน้า 29-30.
23. ดวงเดือน พันธุนาวิณ. รูปแบบปฏิสัมพันธ์นิยม (Interactionism Model) เพื่อการวิจัยสาเหตุของพฤติกรรมและพัฒนาพฤติกรรมมนุษย์. *วารสารทันตภิบาล*, 10(2), 2541. หน้า 105-108.
24. Munn, N. L., Fernald, L. D., & Fernald, P.S. *Introduction to psychology*. (2nd ed.). Boston: Houghton Mifflin. 1969.
25. Bloom, L., & Selznick, P. *Sociology*. New York : Harper & Row. 1968.
26. งามตา วนันทานนท์. ชุดงานวิจัยเพื่อสร้างดัชนีคุณภาพชีวิตครอบครัวไทยและประยุกต์ใช้ผลวิจัย. *วารสารพฤติกรรมศาสตร์*, 16(1), 2553. หน้า 17-40.
27. ภัทรพร ศิริกาญจน. ความรู้พื้นฐานทางศาสนา. กรุงเทพฯ; มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์: 2536.